

CSIBÉSZKEDÉS

Féldeszékájával a suhanc
végigsöpör a kerítés lánzsáin
a közönyös csöndet fölhasítja
a hétalvókat fölriasztja
ébresztőt kongat
kockázatra veszedelemre
számon kívül maradt önmagának
jelenetet teremt
akár szidalmazott jelenést
én is így pengetem
kezem ügyébe akadt
bármi hangszerem

Tandori Dezső

VÉGZETESEN SZEMÉLYES

Rapszódia Vas István lírájáról

1

Munkánk alapja a költő 1934 és 1970 közt íródott verseinek A KIMONDHATATLAN című válogatása. (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1972. 292 old. 29,50 Ft.)

2

Vas István, ahogy legkorábbi (!) verseit olvasom, ma nyugodtan divatban is lehetne akár. (Még igen hamar lehet.) A későbbi költeményeivel meg: nélkülözhetetlen.

De nézzük előbb e cikk írásának körülményeit.

3

Hatvanéves volt Vas, mikor költészetét igazából megismertem. Kritikát ma már végképp nem írok (időhatár: 1998. november eleje), ám régen sem kezdtem ily feladatokat elvégzésébe sose szívesen. Ám olykor szívesen folytattam aztán a dolgot. (Máskor kínosan.)

Vas, magyarul, megkérdezett, nem volna-e kedvem. Érdekelt az ügy. Kétkötetnyi versét próbáltam így-úgy át- és végigelemezni. Azután jó pár évig összejártunk. Később is találkoztunk.

Dolgozatomat ma kizárólag magam kezdeményeztem. Ha volna értelme, hozzátenném: „sőt”. De ez nem lenne Vas szellemében való kitétel. (Már e mentegetőző mondatom is ügyetlenre fut...) Kezdeményeztem ezt a munkát, mert elvégzését fontosnak érzem.

„Végzetesen személyes”: ezt, persze, nem a magam személyére értem. Kétfajta személyességről lehetne szó itt. Az egyik, a triviális: későn kezdődött kapcsolatunk kérdései. (Kapcsolatoméi, még valamikor, évtizedekkel ezelőtt és évtizedeken át, Vas lírájával.) Ezt messze elkerülöm, mind az ilyesmit. A másik: személyes értelemben miféle aktualitásaim tisztázódnak, nem is, válnak megint egyszerű tisztázhatóvá, ahogy Vas verseit olvasom.

Ily megjegyzéseimet nem fogom elhallgatni. (Nem Vas Istvánra vonatkoznak. Futólag érintik őt csupán.) Ha már érintőkről van szó: mulatságos vagy nem is olyan mulatságos, hogy hatvanéves vagyok, s amikor az utolsó vers (A KIMONDHATATLAN című kötet zárókölteménye) született, Vas is hatvan volt.

Nem olyan rég írtam egy dolgozatot saját magamról, s Vas ÖTVEN FELÉ-jét idéztem címében. (Az éjről, a borról és a cigarettáról van szó abban a versben. Érdekes, Vas is csak csóválná a fejét, talán, hogy most, pár nappal ezelőtt, engem magamat elhagyott a bor és a cigaretta. Megint. Remélem, nyugodtabban végigalható éjszakáim lesznek. Fura egybeesés. Erre a dolgozatra, a válogatott kötet alaposabb olvasásával, épp pár napja készülődöm „végérvénnyel”.) Vas István ötven volt (úgy nagyjából arra tartott), mikor először „kelt át” Angliába. Magam is. Ám én ötven múltam jócskán, amikor először jártam Bécsben. Gondolom, Vas az ilyesmin hamar túl volt. Mindketten életre-halálra éltük át (bármilyen másképp), éltük túl a háborút. (Igen, így, és ez Vas szellemében van: életre-halálra éltük túl.) Mindkettőnknek jó barátja volt Ottlik Géza. Pár éve tudom csak, hogy amikor Vas Istvánról írni kezdtem (mert azután is sokszor írtam róla, bár vele, velük ugyanúgy nem jártam össze 1974, azaz anyám halála után, ahogy jószerén senki mással se), amikor nemcsak kölcsönös baráti igyekezet, de szorosabbnak is nevezhető barátság fűzött össze minket, igen, hát nekem akkor fogalmam sem volt róla, hogy egykori mestereim körével – *Újhold* stb. – Vas komoly vitában áll. Nem volt nekem fogalmam szinte soha semmi efféléiről, ma se jó, ha van. Nem azért foglalkozom irodalommal, hogy az írókra, az istállókra tippeljek; igyekszem olvasónak megmaradni, ezért a kritika-megfanyalgásom is; természetesen ez csak arra vonatkozik, ha én írnék valaha ilyet... De, mondom, nem volt fogalmam róla. Emígy-úgy az *Újhold* körével (hol ott a határok?) szintén megszakadt a személyes kapcsolat; minek az? Ha a fél kezemen bőséggel megszámlálhatom, őket magukat leszámítva, kik írtak többet, nagyobb rajongással róluk. (Kevés híján róluk magukról is. Én nem nagyon firtattam személy és mű különbségeit.)

Ottlik Géza mindkettőnknek a jó barátja volt. Ottlikkal nekem, méghozzá „Cipi” (Ottlik jóbaráti neve) halála közelén, bár csak telefonon át, kiújult a baráti kapcsolatunk. De Vas Pistáékkal is nyílt alkalom egy-egy beszélgetésre. Szántó Piroskának, aki eljött valami előadásomra (régén ez sem volt szokásom, mostantól újra nem lesz: „szereplés”, „előadás”... úgy érzem magam, mintha Mándy Iván előadóinak és társszerzőinek korában élnék, holott nem), igen, eljött, s azt mondta: „Tényleg nagyon sovány, drágám”, Pirinek megígértem, feldolgozom valamilyen formában Pistának azt

a versét, hogy VELENCEI ESŐBEN. Tulajdonképpen ezzel kezdődött. Ez a dolgozat. (UTOLSÓ POSTA BUDAPEST című könyvemben tényleg ott a vers.) A bor elmaradásától – nálam itt ez az egyetlen „végzetesen személyes” – papírsúlyom (költői kifejezés csak) visszanyerését remélem. De furá, hogy Pista mindig félted borral várt. Az én borommal. Azzal, amelyiket, tudta, szeretek. Húsz éve csak száraz, „savanya” borokat iszom. Vas István akkor, ha jól emlékszem, súlyos betegségen esett át. Most megvagyunk csaknem minden elképzelhető (itt érvényes) pletyka elmondásával. Nekem nagyon kevés irodalmi pletykám van. Ha nem iszom, efféléknek megállapításában is hajthatatlan vagyok; legyen, ahogy szeretném. Sosem szerettem volna, ha költészettel úgy kell foglalkoznom, hogy túl sokat tudok a művek mögötti személyekről.

Nehéz kérdés mindmáig, Vas István költészete „személyes” vagy inkább „személytelen” volt-e.

4

Ha megkötrom most mégis emlék-képzeteimet (róla szólóakat, persze), ilyenek rémlenek fel: e. e. cummingst sanzonköltőnek mondja. Hevesen tiltakoztam. Most, s mindegy, na, ahogy ott megyek a házuk előtt, s arra gondolok, aha, itt volt Pista autóbalesete... kettő is... és megúszta... és nekem is volt kettő, de én még jobban megúsztam, ő azért nem annyira... most, ki tudja, miért, azt gondolom: a nagy e. e. cummings, egyike a valóban örök-felülmúlhatatlan mestereknek, nem volt személyes. Tehát azt is mondhatta rá Vas, joggal, akár, hogy sanzonköltő. Jó értelemben mondta, de némi idegenkedéssel.

Tehát ő maga inkább személyes volt.

Valóban?

Ha ahhoz viszonyítjuk a vershangját, amennyire személyes dolgokat mond el, hát akkor inkább objektív volt. Személytelen gondolatfutatok, eszmeifájdalmak képezik e költeményeinek „lényegét”.

De létrejöhetek volna a személyes élet elemeinek ilyen-olyan (többnyire teljes) vállalása nélkül?

Vagyis ezt hagyjuk.

Besorolnunk, fölfedeznünk stb. azért ma már nem kell Vas István költészetét. Fölalálni a spanyolviaszkját.

Csak hát fordulatok jöttek.

5

Döbbsenten, csak úgy magamnak mondtam a korai versek futó olvastán: Vas ma akár divatos is lehetne az ifjúság (az induló, legtehetségesebb poéták körében). Jó, hát a „régiek” – Rakovszky, Várady, Petri, Sumonyi, meg akik tőlük tanultak, ha tanultak, a fiatalabb régiek – ma is költészetük egyik élesztőjének tarthatják a Vas-anyagot. De nézzük azokat a régi verseket közelebbről.

Nehéz meghatározni, meddig terjed soruk.

Nem 1945-ig. Ellenben az első nagy olaszországi útig. Itt a TERÉZ KÖRÜTI ELÉGIÁ-tól jutunk el hirtelen a SZENT MÁRK-hoz, a NICOLAUS CUSANUS SÍRJÁ-hoz. Ez utóbbiak már mind egy középsőbb korszak művei, tetőzések. Egy magashegy-lánc. Az első a sok közül.

Ám a korai versek nagyszerűek. Másképp. Mondom, divatban lehetnének.

EGY NAP TÖRTÉNETE. Jó, hogy ezt Vas maga is „divatban hagyta”, erre rímel rá, az 1936-os versre, az ÖTVEN FELÉ, alcímében EGY NAP TÖRTÉNETE. Mindenesetre az első versszak (még ha visszaidézi is Tóth Árpádot) így hangzik:

*„Elég korán fekszem le mostanában.
Nem olvasok. Fáradt vagyok nagyon.
Még nézek némely holmit a szobában,
S ha megmozdulnak: este van, hagyom.
Az írógép megáll a levegőben,
Rá visszanézek én is, süllyedőben.”*

Egy Magritte-kép. Micsoda „mándy” képeket tudott Vas. 1936-ban. Új költő volt, nem vitás. Régies eszközök ellenére is.

Régies eszközök? Ugyan. Ellentétek egyéválásáról ír, az öntudatot elfogultabbá tevő „összecsapásokról” (hullámverésként csapkodja ő maga a múltat):

*„De így helyes. Hisz únom már a részek
Határait, a büszke tényeket,
Inkább a zúró, áradó egészet,
A köd mögül kiséjlő lényeket...”*

ezt kívánja. Jó, Szabó Lőrinc a végletekig megvalósította már az ellentétek összecsapásának, majd különbekéjének líráját. Csak azt furcsállom, hogy – ő sincs divatban.

Az ÖNELEMZÉS első szakasza, tessék:

*„Az önelemzés keskeny üregében
Itt heverek sanyarú ágyamon.
Bűnök parazsán forgok, a sötétben,
S az alvilágról gyakran álmodom.
És visszanézek képek zavarára:
Hol lehetek lelkenek csavarára,
Mely tülelem majd rút halálomon?”*

Nemes Nagy Ágnes korai önelemző versei, de olykor a későbbiek is, ráébresztenek erre a hangra, idézik a szerkezetet. Poétikai viták túlzott jogát nem érzem a „körök” közt.

Az utolsó szakasz pedig: egy emberen túli hang szól a költőhöz, s ő fordítgatja valami érthetőbbre; majd:

*„.....Fűrész az agyamban
És megborzong, előre didereg.
Mint barlang mélyén, elnyúlok magamban
És kopogok s a hangra figyelek.
Még elvejtí az éj, de rejtelemmel
A fal mögött morajlik már a tenger
És csillognak a messze szigetek.”*

Ha ehhez hozzátesszük, hogy amit kipontoztunk, az (a hangról szólva):

„Így szól vagy így se.”

És 1941 az évszám.

S mai versnek olvasom:

*„Kosztümök, korszakok, dallamok, merre szálltok?
Mi marad? atomok, éónok... te meg én.
Te már talán tudod – ugye, te hétszer-áldott? –
Milyen szabály szerint keringünk, mint szegény
Göröngyök, csillagok, boldogtalan monádok.”*

A vers címe: MONÁDOK. Az évszám: 1943. Persze, a telt zengés utolérhetetlen meserét, Jékelyt is idézi. Ám Vast mindig is jellemezte ez valahogy: közbeszédhez jobban hasonlító hangját bajos „leutánozni”. Lehet követni. Jékelys verseket írni kicsit furcsa lenne mostanság. Hanem a mindennapokat sallangtalan beszédben „élni költőileg”: látom jeleit.

Ennek a vershangnak az a jellege, mint a „rögzített” versformáknak. Van használhatóság. S nézzük meg a szonettet: hányféle szonett van. És közben mind szonett.

ANCIEN RÉGIME. Ez a vers címe. Eliotot idézi (holott nyilván minden olvasásalap híján) a kezdete:

*„Neufeld úr még a telefont
Nyaggatja egyre...”*

Majd a kapirgáló tyúkokról, kukorító kakasokról hallunk; teszik, amit tehetnek:

*„Mert ők baromfiak. Ezek
Tudják, mit várnak, vesztenek,
És hogy halált huhog a holnap.
De most még mind rejt és szerez
S cipők, szövetek, ékszerek
Titokzatosan vándorolnak.”*

A GYŰLÖLET. Itt az eszme frappáns. Egyformán gyűlöli a hódítókat s hadijelvényeket (életük jegyeit), meg a beteg Európa minden bacilusát. S „*mint az ifjúság*”, úgy tört reá ez a gyűlölet. Lehet, kérdi, ő is e kór martaléka, s „*megfertőzött szervezetem / Keres ellenmérgeket?*”.

A BÉKE ELÉ. Hadd mondjam így: istenien kezdődik.

*„Ha lesz még egyszer kedvünk énekelni,
Tudja fene, mi fog majd érdekelni.”*

Továbbá:

*„Vagy folytatjuk talán a régi nótát:
A természetet, a szép idiótát,
Az örök fát, a tompa tengerit?
Vagy tán az általános emberit?”*

A vége pedig:

„.....bőség és béke tombol.
a század újra kivirul,
 S talán tovább is szólhatsz magyarul,
 Ha lesz, aki figyel rád és vizet
 Nem zavarsz. Mint a tappok, birtizek,
 Oly függetlenek lehetünk. A népi
 Kultúrának jut még szerep a gépi
 Alatt. S a holtakra ki nézne vissza?
 Ezért leszek majd én is dadaista.”

Nem lett az. S hadd jegyezzük meg: nagyon is támogatta az ígéretesen felbukkanó „népi” írókat, többüket. De ez már maga az élet. A költészet virtuálisabb.

6

RÁDIÓ MELLETT (1944):

„A rádiót lesem most este-reggel
 És nem tudok betelni új hirtel
 S az ördögé vagyok, az ördögé.”

A VÁROSOK (1944, szintén):

„Ki ne kívánná a reggeli fények
 Egységét, mikor megnőnek az árnyak?
 Az élet szebb, ha egyszerűbb, ha zártabb,
 Csábítanak a primitív erények.”

Értelme „őrült nihilizmusát” látja táncolni még (persze, a gondolat magasabb szintjén tér vissza később sok efféle nála), és „a lét kultúravégi tarkaságá”-ról beszél. A KÉRDEZŐ IDŐ-t ilyen csudásan indítja:

„Nem emlékeznek tavalyi kínomra
 A zöldarany, tavaszi levelek...”

Szereti a hármas tagolást, szavak ily sorjáztatását:

„A tej, a hús, a bor egy napra visszalopta
 Keringésembe a vért és hiányodat.
 Az ideg és az agy lassan leng izgalomba,
 Ha lényed misztikus hulláma látogat.”

A TERÉZ KÖRÜTI ELÉGIA meg:

„Jaj, a sorsom vissza ide
 Miért is kanyarút?
 Mire való ostoba ellipszise?
 Nem érthetem szándékait.”

*De ha éjszaka villamos zakatol,
Vagy felhangzik a motorpöfögés,
Kinézek és tudom, hogy valahol
Összefügg ez az egész.”*

Idáig Szabó Lőrinc, Kálnoky hangzik át egy egészen kicsit. De aztán:

*„Hogyan és miért és mit jelent –
Kérdezni is érdemes?
[...]
De elhiszem, hogy ami van, az van
És lesz is valahogy.”*

Hadd idézzem föl az 1958-as verset (EGY ESTE A NÉGY SZÜRKÉBEN), már a nagy művek egyikét; ekképpen zárul:

*„És mert a villany már nem gyúlt ki akkor éjszaka,
Kibotorkáltunk a feketeségbe
S a Margithídon át gyalog mentünk haza
Megint reménytelen szerelmünkről beszélve.*

*Hány bomba hullt azóta, és hány részeg parancsnok
Tántorgott, és pattogtak a parancsok,
Hányszor kihúnytak már a fények –
És a Négy Szürke hova lett?
Bizony kettőnket is a sorsunk
Inkább vonszolt, mint vezetett.*

*De megvagyunk még, és bennünk a Lényeg
Felragyogott a rettenetben,
Meg is fejtettünk a Megfejtethetlen
Titkaiból egy keveset,
S élünk, nem azt, amit akartunk,
Csak amit lehetett.”*

Hadd ne kelljen arról beszélnem: a sorok változatos tagolása is az alapvető Vas-hang. A kis gúny, az alig-alig megengedett érzékletesség, a teljesen fel nem vállalt gondolataskézis... megannyi szerves összetevő. Hadd mondjam inkább azt: e vers utolsó két sora nemzedékeink egész sorának lehet önvallomása, vízjele, fénye-sötétje, létjoga.

7

„Búcsúzunk, ég huga, tisztaság”, milyen jellemző 1947-es magyar-költő-sor(s) az EZ AZ ÚT... című-kezdetű vers egyik sora. A későbbi sorok közül egy: „Minden oly fájó-klasszikus”. Ez Vas kultúraélményét jócskán meghatározza, nagyon pontos. (Élmény-és vonzalomkörök lesznek témáink; illetve, sajnos, ennél mélyebbre a versszerkezetek

titkaiba sem merülhetünk bele.) Ráéreztem a tisztaság-sor fontosságára: a verset ez zárja végül, színismétlésként. Nem lehet eléggé, eleget búcsúzni attól a helytől, melyet Berzsenyi, Arany, József Attila, Petőfi nem látott soha.

„Óvj meg minket a hatalomtól!” Így fohászkodik Szent Péter templomában. A római-rablás-motívumnál számomra ma (1970-ben is így volt ez már, így voltam ezzel) a NICOLAUS CUSANUS SÍRJA (ismétlem) a fontosabb. „Ellentétek keresztesési pontja” – a kezdő és a szinte azonosan záró sor is ez. Ráérezés? A régít őrizni, az újat fellobbantani – sem Vasnak, sem Jékelynek, sem Kálnokynak nem adatott meg, Nemes Nagynak alig, Pilinszkynek már sötéten-bővebben. Milyen érdekes körkörök a költészetéi! A Vastól máig sokat tanuló-tanult angolszász szellemű Rakovszky híres-nagy „csepp-csap”-verse szín egy ízig Pilinszky-fordulattal zárul, emlékezzünk az ARANYKORI TÖREDÉK-re, Pilinszky-nél szintén Itália-émlék: „Úgy igazi minden”, vagy hát hadd idézzük Pilinszky szakaszát végig:

„Mi készül itt e tenger ragyogásból?
Ha lehunyom is, sítí a szemem;
mi kívül izzott, belül a pupillán,
itt izzát csak igazán, idebenn!
A világ is csak vele fényesül...”

Eddig ez klasszikumélmény. Itt, furcsa, hogy a nagy teltség ellenére is másfelé csusszan Pilinszky:

„...az örömtől, aminek neve sincsen.”

Végül teljesen más kezd lenni:

„Mint vesztőhelyen, olyan vakító...”

De itt a már említett zárósor:

„és olyan édes. Úgy igazi minden.”

A költészet körkörei.

8

Felizgatja Siena keresztesipont-jellege. SIENA című versét így végzi Vas (költészetünk egyik legszebb szerelmesvers-féléjével):

„S mint kagylóból a nagy tengermorajt
Hallhatja néha sóvárgó füled,
Nekünk e kagyló-térből zúg ki majd...”

Megj. Siena főtere ilyen kagylószerű.

„...guelf téboly, ghibellin örület.

Ha otthon lesziünk, ne sóhajts: »Hová szállt?«
A mi nyarunk múlása sem múlandó.

*Mint kagyló mélye holt tenger zúgását,
Őrzi szerelmünk búcsúját a Campo.”*

Eszünkbe-idegeinkbe idézi Babits hasonló rím-felét, *azt* a mulandót (az ő teléről).

Ám a kultúra (Itália, építészet, szobrok stb. világa) nem végzetesen személyes segítség, nem életre az (nem a halál ellen). Amikor csak befogadók vagyunk, nem szereplők, ha tehát „idegenben” nem cselekszünk, egy az egyig (igen! kettőre aligha jutunk) idehaza kell eldöntenünk, hogyan éljünk hát, miként harcoljunk meg azért, hogy kemény futással mindig egy helyben maradjunk. A racionalista Vas, persze, jutni szeretne valamire. Egy darabig a valódi szerelem forrósitja föl versbéli elemzésfutamait, mintha ez védené az otthoni világ ígérkező sivatagától (emez ithoniétól). AZ IMÁDKOZÓ SÁSKA is fenyegtettségről vall már (1948), a szerelmes versek a létezés pozitívumait ünneplik lelkesen, szemernyit alig fanyarul. A NEM A VERS dátuma azonban már 1950. S e költemény már az elhallgatás esélyeinek elemzésével zárul:

*„Szólhatok-e többé vagy sem, kivárom.
Nem kell költőnek lenni mindenáron.
Tudnék, s már nincs kedvem dalolni. Mert
Az ember a fontosabb, nem a vers.”*

Vas István hatása: ahogy e dolgozatra készülődtem, írnom kellett valamiféle irodalmi esszét „magamról” s „a világ”-ról. Nem Babits–Kosztolányi-ellentétet akartam előcsiholni újfent, mégis olyasmit mondtam, inkább ellentétük keresztezési pontját elmaszátolva: a vers, a próza, a dráma stb. még (ha csak másodlag is) erkölcsi, etikai kérdés; az irodalomról írt esszék, eleve a kritikák már nem ily kategóriába tartoznak. Szerintem. És nem is sajnós. Már a gyakorlati élet részei, méghozzá azé az emberi szféráé, amely...

Amely. Itt vagyok bajban. Amely esztétikus? Nem. Amely eleve nem etikus? Akkor mi etikus? Tehát Babits vagy Kosztolányi? (Megjegyzem: 1956 felé közeledvén Vas válogatásában, utószavával lett „meg” első Kosztolányi-kötetem. De kár, hogy elveszett, „az a zöld”. Kicsit idegesített, ahogy Vas az esztétikára esküdő Kosztolányit ebben az egyetlen kérdésben megbíráta. Most talán a tisztán vívó vitafelek kis harca zárul, mikor Vas előtt kardot hajtok.) Az irodalom járulék szakágazatai nem mérhetők az etika mércéjével? Mert szubjektumok művei, mert lassú az értés stb.? Hagyjuk is ezt.

Magam így gondolkodom: ember és rászorgáló, rászoruló állat viszonya tartalmazza az igazi emberi-etikai kérdést. Az erkölcs egy-oldalú. Már legalább magam ezt a pillanatnyi álláspontot képviseltem az említett dolgozatban. Hát nem tudom, mondom Vas hangsúlyával, bár tőle igencsak eltérő tartalommal.

9

Felszabadult érzés ez, ha így írhatunk valakiről.

S a „történelmi” dolgok összetettsége: miközben satnya, kétes, márcos stb. irodalmi állag „jött fel” a levert 1956 után, nem is oly csudás módon egy jó darabig, ha nem mindvégig, folytatódott az addig hallgató írók kiadogatása. Pilinszky, Jékely, Nemes

Nagy, Kálnoky, Vas, Ottlik, Mándy etc. Weöres, de sokan már előbb is, 1956 elején, 1955-ben, ilyesmi. Az én nemzedékem sorsát most hagyjuk. Magam 1968-ig vártam, jó is ez így, 1963/64-ben még sokkal hígbabb lett volna „az anyag”, a kötetem. Ha belegondolok: hány és hány író mozog a pályán ma is komoly-egyenrang eséllyel, sőt, aki 1957-től mint egyáltalán nem az elbukott, vérbe fojtott forradalom gyászolója jelentkezett (naná!), ha visszaemlékezem rá, miféle kategóriák uralkodtak az ideologizált irodalmi szintéren... előadók-társ szerzők ide-oda, ejnye-ejnyék a Hivatal részéről... azért már csak virulhatott az igazi magyar irodalom. Nekem ez a forradalom után húsz évvel adatott meg, igen, onnét, hogy MEDVÉK MINDEN MENNYISÉGBEN. De hát annak is a kritikái fogadtatása...! És hogy mindvégig az imbecilliseknek járó „jól van, Józsika” simogatást kapta a magamfajtájú ember. (A Józsika, az a viccbéli hülyegyerek. Még valamit: 1980 környékén elkezdtem megint „hagyományos” verseket írni. Mit tesz isten és a magyar befogadás, azt mondja nekem egyik világirodalmi kiadónk igazgatója: „Klasszicizálódtál.” Idegenkedését ezzel akarta kifejezni? Örült, kár-örült volna titkon, ha magam lépek a süllyesztőbe? Nem okoznak jó perceket a költőfiának soha az ilyen megjegyzések, bár a „kritika” csak etikainak érződött. Esztétikainak? Később, jó tíz évre rá, döbbenet láttam: a legmodernebb német grafikusok, festők ugyanabban az időben kezdték el a klasszikus rajzok sorozatgyártását, az volt – részben – a divattá vált formanyelv. Műveltségi kérdések Magyarországon?)

Nem volt jó dolog, hogy Vas, Weöres, Ottlik stb. csaknem tíz éven át kizáródott a világirodalom vérkeringéséből. Pontosabban: a világirodalmi kiadók remekül teljesítették dolguk. Ám a festészet, a zene stb. dolgaiban az enyémnél két-három évtizeddel idősebb nemzedékek kissé elmaradottakként éltek művészi életüket, s így meg sem bírálható a teljesítményük „*a világ reflektorfényeiben*”. Most nem az, hogy akkor – kapkodnának utánuk, utánunk. Nem a gyakorlati lehetőségekről beszélek. A produkció többszínűségéről. Vas Istvánnál csak az idézett pár tengerceppnyi példa mutatja: veszték el értékek, irányok, rétegek az ő költészetéből az elnyomás évtizede (és a neo-elnyomás, az 1956 utáni idők) korlátozásai révén.

10

NAPLÓ. Egy ilyen négy sorosa:

*„Mint hajnali álmon az értelem,
Hó csillan át a redőnyréseken.
Hol az óra, a cigaretta? Itt, ni.
Életem napja többé sose süt ki.”*

A becsületes költő szava. Emlékezzünk Nemes Nagy redőnyös versére. Az etikum összekavarodott az esztétikummal. Jobb világ volt, mérhetetlenül jobb, amikor effélékről Babits és Kosztolányi vitázott. Minden szegénység (irodalmi szegénység, sokban lelki elszegényülés stb.) ellenére is hasonlíthatatlanul jobb világ van ma.

Vas értelemközpontú költészete természetszerűleg alakult ki a háború és a szovjet elnyomás paramétereiből. Mondhatni: esztétikai eltérései ellenére ez a líra ugyanúgy aktuális mai életünkben (amikor még évtizedekig kell a szovjet elnyomás áldásai-val küzdenünk), ahogy Pilinszkyé, Kálnokyé, Mándyé stb. az.

Holott ők részben igencsak elkülöníthető utakat jártak. Kálnoky és Vas hangvétele: sok rokonságot mutat. Érdekes, hogy mindketten nagyon nagy műfordítók, Eliot-magyarázók, latinságkedvelők etc. Kálnoky az a „versbéli figura”, aki költőnk „ép eszét” megőrizni segítette. Ottlik volt Vas másik életmentője. S így tovább.

Am esztétikai, de még világnézeti vitáik is hevesek lettek, voltak, maradtak a már enyhülő viszonyok (mit tudom én, nekik a hetvenes évek derekán, a nyolcvanasok legelején; amikor már könnyebb volt egyszerűen csak émelyítőnek tartani a dolgokat). Micsoda kutatási terület az irodalomszociológusoknak. Am én csak verselemző vagyok.

Mivel azonban az etika alapkérdéseit a (primer) irodalom is csak másodfokon képes érinteni (szerintem), a szekunderirodalom meg sehogy... hát kénytelen vagyok néha „kihallani” teremből, ha elszántan kifüleslni nem is.

11

KIS ARS POETICA. Naplóvers szintén.

*„Olyan verset szeretnék írni, hogy
Ne legyen sem megoldás, sem titok,
Olyat, hogy minden szavam, mondatom
Tárgy s tény legyen, ne kép és fogalom.”*

Vicces, ahogy ez fele részében Nemes Nagy, fele részében az én tanárom felfogásának kontrája. Ezek ártatlan költői-emberi viták. A MŰVÉSZET című Vas-vers mintha az én iménti eszme-futtatásom ősképe lenne. Kétfelé hadakozik, persze; nekem a hadakozás nem szokásom. (Vas harcos, „kombattáns” alkat volt.) Odavág azoknak, akik a „norma-dal” poétái, ám azoknak is, akik – szerinte – „szögletes síkokért, halandzsás, új dagályért / Hajlandók vért és lángot ontani”. Ezeket a dolgokat később ő maga is árnyaltabban látta. Azaz: jobban megtalálta saját költészetének etikumot és esztétikumot egyesítő lehetőségeit. Itt találkozunk azonban:

*„Gőg görcse, kerge kör! Nem volt soha a művész
Tragikumánál nevetségesebb!
Te kövessed az ős forrást, a bedugultat:
A meggyalázott átlagéletet.”*

A későbbiekben, persze, szinte minden lemállik a Vas-versek korábbi pátoszából. Lírájának kiteljesedését ez hozza meg. Minden más készen állt hozzá. „Negyven felé” jár itt; tudjuk, a nagy versek igazi sora „ötven felé” jön nála.

Költészetének fejlődése lassú, alapos, szerves.

ESZMÉK ÉS TÁNCLEMEZEK: maga-köreit sem kíméli:

*„Hol vannak már húsz év előtti
Eszméink?”*

Mennyivel lehangyultuk, mondjuk, „a német eszmefejlődést”! A „lehangyultuk”-ot így értem: az éltük, amit lehetett gyakorlata merőben emberközeli elv, ha elv.

Versközelszempontról pedig a költemény végződése, íme (a korai korszak minden erős kezdeménye benne van, a nagy formátumú költőség többletével, függetlenül most a „nagy” szó mindenkorra érvényes áthúzotttságától, lásd Weöres egyik verse erre):

*„Nem tudtunk mi táncolni erre,
Ütemei hozzánk verődtek,
Ahogy a Dunán lecsorogtunk
S pihentettük az evezőket.*

*Meghallottad, elmosolyodtál,
A bukó napra visszanéztél.
Mosolyod hűnyó napsütését
Nem tudta betemetni hús té.”*

A FORDÍTÓ KÖSZÖNETE (1952) ily tárgyban s e kényszervilágban itt az egyik legszebb versünk. A „nyájas óriások” megszólítása. Persze az ÖTVEN FELÉ sarkalatos ügyként említi Ben Jonson „intonálását”, a kései lefekvések okaként.

Némileg ünnepélyesebb hangvétellű versek váltakoznak az ötvenes években a bensőségebb, „nyesettebb”, általában „kis-szakaszos” még különbekkel. Ilyen A HANG is.

*„A villanyfényes ködben mendégél
Lassan köhögve – majdnem öregúr.
Teára gondol, mert a téli szél
Kedélytelenül gallérrjába fúj.”*

Most tűnt fel nekem, a fosztóképzős, lehetetlenséget kifejező Vas-szavak milyen gyakoriak. E vers is erre zárul.

*„Szégyenkezik. Elindul hirtelen.
A szél megint hűlő szívébe fúj.
Fellélegzik: nem, nincs ott senki sem.
És fájni kezd, gyógyíthatatlanul.”*

Mennyi hiányt élt át ez a költő, sok veszést ő is.

12

ULTIMA REALITAS (1955). Jellegzetesen ott a „szégyen” szó az első sorban. Miért?

*„...néha magam is eléggé szégyelem magam,
Hogy így beszélek, ilyen hétköznapian.”*

S nem mint az „igazi énekesek”. Tegyük hozzá: Pilinszky nyelve is kopár, nevezhető annak.

Jellegetes vasi kitétel továbbá:

*„Hogy ami szilárdnak látszik, merő koincidencia,
S ha a tényeket, a bizonyosakat vélnéd érteni,
Ezek is csak képletek, világvonalak metszései.”*

„Racionalista” bírálatában tehát semmiféle önhiúságot nem szabad feltételeznünk. Mármost megkérdem a dolgozat e körülbelül kétharmad pontján magamtól, mire is vállalkoztam. Nem változott a szándék. S ezért sok versen át kell siklanom. A PESTI ELÉGIA így is kihagyhatatlan. Háromsoros szakaszai és eleve a rapszodikusat valami-féle bluesba átjátszó hangvétele páratlan fejlemény eladdig. Csak a két zárószakaszt idézhetem:

*„S kihull szívemből a kárhozat, a magányos bélyegű bánat:
A Város megváltotta magát és megváltott magának.
Sebeiből felém ragyog a nem remélt bocsánat.*

*Kihúnyt már minden villany és dereng a ködben a hit:
Tudom, valahogy, valahol majd beszámíttatik,
Hogy itt éltem és egyszer sem akartam élni máshol, csak itt.”*

Az évszám 1957. Bátor vers.

Szántó Piroska egyik festői korszakának alapelemei voltak a csontok, és nevezetesen szép, hökkentő Vas-könyvében is van „némi nyoma” ennek. A motívum egyik eredete (ha kell külön eredeztetés) az EZÉKIEL című versben lelhető, az utolsó sor itt:

*„Ezt hallottam, amikor a Lélek felemelt s a csontok közé
tett, s elszállt és otthagytott.”*

Vas Istvánnak nagyon megfeleltek ezek a nyújtott ritmusok. Prózavers-makámait a lehetőség beteljesítéseként olvashatjuk, idézésük itt lehetetlen. Jellemző, hogy Róma megint... és őszi kertben rapszódia. Klasszikus teljesség Arany János lombhullásaiba borítva. Ha már maga Arany nem járhatott „arrafelé”...

AZ ÖTVEN FELÉ és az EGY ESTE A NÉGY SZÜRKÉBEN: ritka erejű párosa Vasnak, egymás mellett ebben a kötetben a két vers. Örök antológiadarabok, bármiféle magyar költészeti válogatásba beleillenek. Hadd idézzük elébbi utolsó szakaszát még egyszer itt, önmagunk számára ünnepül:

*„Készülhet a pokol, bennem, ha nem alattam:
Én tudom, hogy jobb részem halhatatlan,
S minden bomlásán és átváltozáson át
Viszi magával ezt az éjszakát
Kések, csövek közé s kínokba, csillagokba –
És elfogyott az éj, a bor, a cigaretta.”*

Vas költészetének további érlelődése: érdekes „folyamat”. Mintha külön jól tenne értékei érvényesülésének, hogy lehull róla a jelen idő „piacának” megannyi harca, e küzdelmek, őrlődések visszahatása. Hogy ez a költészet jó negyven év távlatából kezdhet beszélni önmagáért.

13

MIKOR A RÓZSÁK NYÍLNI KEZDTEK (1958).
Szépséges nagy vers; és kell nekünk itt ez a motívuma:

„...ez az öreg nyarunk szelíden betemette
Velencét s Angliát.”

Öreg nyaruk! De hát ha így érezték, öreg nyár.
Túl ezen: sosem feledhető kép:

„Némán kertünkbe hajoltak a szomszéd temetők,
Mikor a rózsák nyílni kezdtek.”

14

Sajnos, mintha 1970-ben írott cikkemben is kitértem volna a KÉPLET című versre (1961); most sem tehetek másképp. Érdekes, hányféle hangelem rétegződik egymásra már egy-egy Vas-költeményben. Az ő jellegzetes hangja:

„Ha most találkoznánk, egy napra csak,
Már pontosan tudnók, mit kell csinálni.”

Ez utóbbi sor hangjára gondolok. Aztán a harmincas évek fanyar vívmánya, a rímmel:

„Lemúltak a volt élet álvitái.”

(Az „álvitái” rimel arra, hogy „csinálni”.)
És még egy-két elemi jelleg:

„Csak mint a minden dolgok fizikája,
Csak mint a mozgás, az anyag:...”

(Értsd: „Ami belőlünk megmaradt”!)

„Valami algebrai kivonat,
Egy elmúlhatatlan érvényű képlet.”

(Ez utóbbi sor pedig, hát nemde, az a „benső hangú” szólítás, melynek vezérletével, Vas költészetét például nem is ismerve, magam tanulgattam 1955–57 táján a megszólalás telt kizengetésű lehetőségét.)

Hiszen Vas mondja: marad, mint végzet, a magyar költészet, nem győzheti le azt a Halál országa. Fejből idéztem.

A KIMONDHATATLAN-ból hadd néznénk azt a bizonyos hétköznapi „lapjárást”:

„Lemondtál.....

Minek?

Röhögnek az istenek.

Azt hitted, ez is olyan, mint a kártya,

Hogy visszadobod a lapot,

Mert rosszul osztatott,

De a zsóker, azt megtarthatod

Egy másik kombinációra?

Új osztást kérsz? No csak, tán megkapod.

Bolond, az eldobott lapjaidban

Bújkált a lehetőség, a kimondhatatlan.”

Nem is meglepő, milyen szervesen építi az életművet versről versre. A befejező szakasz itt:

„És te mit csinálsz itt egyedül?

Igyál, ha borod van,

Míg téged is meg nem esz

Az, ami kimondhatatlan.”

Rómaiás és vulgáris, kávéházfüstös és filozófiaian „fél-szakraális”: sorolhatnánk e világlátás összetevőit.

A világ vacak jellegéhez még túl szép is a hétköznapi költőbeszéd. Majd jön ezért a világ bosszúja, az egész költészet ellen. De le nem győzheti a...

Vasnál az állatmotívum viszonylag ritka. E válogatott kötetben ott egy köszönet a magányos állatkerti farkasnak, még a háború előttről, hogy valami panaszt elvonított a költő helyett. Most, 1962-ből a téli város képei között igen fontosak a sirályokéi, egy feketerigóé. Jellemző, hogy a verskompozíció elemei mind-mind más formában íródnak, ám a befejezés makámaféle. Vas jól érezte, milyen sokat kap ő ebből a lendületből, ennek lehetőségéből. A forma visszahat a rációra.

A ZÁSZLÓK-ban ott a hármas sorolás: „*Oroszlánok, griffek, sasok...*” Ott a Kosztolányi-elem (Vas a versbeszédben sokat tanul e költőnkől), ott a befejezésben a múlt századi jelképeség („*Repüljétek, ha nem repülhettek!*”).

Persze hogy mind félreérthetlenebb: miként perlekedik, egyelőre „párbeszéd-zik” a költő amaz Ismeretlennel. Logikai fegyvertárának legszebb használata, amikor Túliakkal vív. A konklúzió azonban csak: „*Megint a rózsák és megint a nyár.*”

Sorjázásában ez a pár elem (nem is kevés): kimondhatatlanul és meghatározhatatlanul is többletet ad, „mond”. Verseik együtteséből további mű szerveződik, magasabb szint rétegesül.

A lényeg pedig egyre: hagyni a léhaságot, hagyni a homályt, a ködös beszédet „*a boldog taknyosokra*” (na ja, na ja, s 1963 az év), és elindulni „*a trombitahangra*”. Miért? Mit akar, hová megy „*ez az egy ember*”? (Vas jelképes szóképfigurája!) „*Saját Branyiszkóját megostromolni.*” S milyen szép lenne:

„S már nem hátrál soha, nem lesz neki Világos,

És a fegyverletételt meg nem éri.”

Különös, hogy ha volt századunkban nemesi-történelmi magyar költészet, lehetőségét legalábbis Vas István célozta meg. Olyan kitűnő írókra hatott (drámáikra is, felszabadítóan), mint Sumonyi Zoltán.

15

Újabb nagy verspárosra bukkanunk. Az egyik a CSAK AMI VAN. Jól példázza, mi volt Vas felfogása „a nyelvfilozófiáról”. Divat volt ez akkoriban is? Engem később sem nagyon érintett, s itt Vassal igencsak egyetérthettünk volna; bár ki-ki maga döntse el ezt.

*„Ti veszélytelen látomások
Miért nem nyíltok meg előttem”.*

Itt még mintha odavágna. De:

*„Az őszibogár hosszú ciripelése
A szerelem indít és elsuhan
Fekete autó a sötétben
Idegesen kereső sugarát
Az eső meg a kanyar elnyeli
Miért a szél a szél ahogy átfúj
A kerten a szíven
Az irdatlan hiány
Csak ami van csak ami van”.*

1964-et írunk. Nincs itt arra hely, hogy a hangalakokat elemezzük. Vas mintegy „mellesleg szórja” (amikor) az ilyeneket: „*az eső meg a kanyar elnyeli*”. Kikerülni se tudná a témák összeindázását. A kert. A szél. Fúj. A PENTATON 1970-ből ezt mintegy „végeképp tisztázza”.

Persze ez utóbbi kifejezés előhoz pár kérdést.

„Végképp”: jelent ez olyasmit, hogy legalábbis pillanatnyi definitással, finitással. Vasnál inkább az affinitás, a vonzalom volt erős: vonzódás az igazság végső kimondhatása iránt. De – hiába Róma stb. – semmi klasszicizálás! Vas nem volt konzervatív költő, a szónak abban az értelmében semmiképp sem, hogy bármiről is le lett volna maradva. Naszcenz érzések kirobbanása közepette (ezeket még vissza is fogva) mondta ki gondolt igazságait, melyek többnyire háromszorosan is kiérlelt igazságok voltak. De, s épp az eszmetanokon okulva, tudta ezeket revideálni. Magam vagyok erre az egyik legjobb példa. Jóságos ég, ha most, huszonnyolc évvel később, amikor már nem költőlétfontosságú „ügyem”, visszagondolok: Pista milyen csillagtávol érezhette saját költészetétől az én „sárga könyvem” matériáját. S tanú vagyok rá, nem felszíni nemeség volt az, ahogyan (végső soron ő is mindhiába, a három év szilencium ostobasága, mely közvetlen jegyeivel még csak politikai sem volt, megmaradt), igen, ahogyan Vas István egyáltalán izlelgetni próbált, s mélyen meg is értette (lásd esszéje a kollázs „*diadaláról*”, Kosztolányi–Csáth-versemről) a tőle távolabbit. S ahogy nem tévesztette össze (tudott váltani!) a személyes „mániák” (mondjuk, akkori magány-mánia-hullámom/kényszerem) és a költői jellegek kapcsolatát. Nagy hatással volt

rám, ne is kerüljessük, Vas költészete, holott kész mezőnybe került: Pilinszky, Nemes Nagy, Jékely, Weöres. Viszont ha meggondoljuk, kiket fordított ő! És műfordítónak feltétlenül irodalmunk egyik legnagyobbja. Ami a váltásokat illeti: a BOCCHERINI SÍRJA világirodalmi példatára e költői eszköznek. És az ÖTVEN FELÉ, ahogy a filozófia után egyszerre – az élet fogyó eszközeire „csap át”, és vége. Ezek a tények. Az éj, a bor, a cigaretta.

Tények, tények. S mindjárt tovább: „*csakok, csakok*”.

Teltebbek is: a kerttel, a széllel húszévesen magam is sokat bajlódtam verseimben. Ezek – nem is új tények akkor.

Ezek mind megragadják a képzeletet (képzeteletemet). Így még külön is.

Nagy remeklés a HATÁROZÓK ÉS KÖTŐSZAVAK. Ahogy ezzel kezdi:

*„Jóllehet ez és jóllehet az és jóllehet garmadával,
Mindazonáltal, jaj, mindazonáltal az egész is mindazonáltal...”*

S így végzi:

*„S marad a közbeszéd maltere, csikorgó, ügyetlen vivőanyag,
De ha elárasztanak az esetlen határozók, a kopár kötőszavak,
Végeredményben nem fontos más, csak a csak meg a csak meg a csak.”*

Ez világos és kopáran virtuóz beszéd, az is akar lenni.

16

S akkor még két dolgot.

A VELENCEI ESŐBEN ismét perlekedő vers, gunyoros finton „*az istenségnek*”. Vas elemi hangja:

*„.....Ez aztán a kurázi:
Élet-halál játékra ellenünk kiállni.
De meg is van róla a véleményem.”*

Hogy Piri (és Pista) Velence-örömét az a rohadt bokaficam elrontotta. De „Piri és Pista” mi vagyunk azok, bárkik. A bokaficam az... Nem is folytatom. Az is sok minden lehet.

A FORGALOM már előre jelzi örületvilágával azt a nagy verset, melyet „a múltkor” (1970) megpróbáltam elemezgetni.

AZ ÓRÜLT VÁROS (1968).

Ennek akkor, 1968-ra 1970-ben, alig két év távlatából, volt az először ismerkedő (e sorok írója) számára valami csaknem nyers „sugalma”. Most annál nagyobb öröm, hogy elemei épek, frissek maradtak. Sőt! (Itt ez pontosággal mondható.)

Kérdések sora érzékelteti a drámai, mégsem drámai fejleményeket. Abban a világban, amit csak a forgalom hajt, ide sivárulnak a dolgok. Csakhogy: aki magával hordozza végletesen és végzetesen személyes sorsát, az félresöpri, ha tetszik, ha nem a körülmények unalmasabb szeszélyeit, mondhatni, pitiánerségeit. S ahogy életre-halálra áll ki a főszereplők ellen a sors, itt életre-halálra emlékezik az elbeszélő. Egy újabb, nem is jelentéktelen, jelenbéli történet előhívja a narrátor-költő saját élményeit, ezek

emlékeit. Vas kifejezésértékei maximálisak. Ahogy „*a forró napsütésre / Az ijesztő éjszaka*” jön, a „*menthetetlen*”-t kiegészíti valami másik, még nagyobb borzalom: „*a rettegés... az utolsó / Menedékért...*”. Ahogy nem lehet feledni „*a kövek, a görcs fenyegetését*” (a testi kín!). S erre higgadt elemzőként, mint aki egy régi „parti” bábuit állította fel újra, odaveti: „*Szóval, két szerelem szorítását.*” Csak így. „*Szóval*”. S közben ott a helyszín, az elemien itáliai: közök, sikátorok, köríves utcácskák, mély-terek... Arrébb a mélygarázsok fényei, hidegség, forgalom. És hogy haza innen is. Mert nevetséges volna, ha „*egy óvatoss öregeMBER*” (Vas körülbelül ötvennyolc éves!!) boncolgatna ilyesmit. Két szerelem szorítása, még hogy, coki! Nem adunk el adut a sorsnak, annak az Ismeretlennek.

És „*a nagy rettegéssel / ...otthonosabb városban kell végül szembenézni*”. Semmibe veszi ezzel, gyakorlatilag, a Nagy Ellenfelet. A történést az igazi. Nem a tény-alak! Változatok keresztezési pontja. A szívet tágabbra nyitja a befejezetlen székesegyház, meg a város jelmondata is ez. Mit ad az őrült város? Rózsaszín nádbuzogánytornyot, rajta nagy fehér kővirágot. Feketét, fagyaltot habbal. És mindez zárul? Gépies eltávozással, sztrá-dán, „*a pirosan villogó jelzőkövek közt*”. A „*kivilágított feketeség*” veszi körül a jelenetek során. Melyek már nem jelenetek. Jelenés volt, ami volt. Az emlék, melyre egy újabb, idegen emlékjelen(ség) rárimelt.

17

Örömteli az elemző dolga, hogy etikai feladat nincs: maga mondta, idők telte-mélye sem ad ilyesmit, megrendüléssel, hiszen a munka, a már kész irodalmi mű elemzése, oly messze van az élettől. Ha belekavarodott is ebbe olyasmi, mint „azonos” hatvanéves kor, huszonnyolc éves emlék, az (ez): merő irodalom.

És mégsem. Mert a BOCCHERINI SÍRJA, alkotván az őrült város versével a harmadik ilyen nagy párost a kötetben (nyilván még számosak mellett), Kálnoky emlékét, Ottlik „Cipiet” is hozza. Már szóltunk róluk. Etikum? Esztétikum? A póre örökkévalóság, mint harmadik, ami mégis van (hogy Pilinszkyt idézzük). Talán. Most már „hajdani” költők és írók veszik körül e sorok gépelőjét, és tépelődésre kényszerítik. Mit zagyvász itt össze... kész fogalmakból mit keversz ki? Hallom Ottlikot, most megint „könyörte-len”. Kálnoky mintha elnézőbb lenne, sokkal, és Vas csak odáig jut hümmögve, hogy „hát kérlek”.

De én már tudom. Az Olvasóra bízom, kezd-e, nem kezd-e foglalkozni Vas István költészetével, talán egy kicsit el is siettem egy korai kijelentést e cikkben. Most is állom, napokra rá is, a naggyá teljesedő életmű (az 1970-ig is naggyá teljesült költői mű) át-nézése után, ezt a dolgomat: Vas szinte divat lehetne ma. Ha sikerült fölkeltennem a figyelmet... Jó.

A MEDÁRD-dal zárom. Azok után, hogy az etikai vagy esztétikai c. vitát így döntöm el a magam számára: evidenciák vannak, póre örökkévalóság stb. És ahogy Kálnoky is, Vas is fordította, csak hát más-másképp, a PRUFROCK SZERELMES ÉNEKÉ-nek záró-dása van (Eliot). Pilinszky mennyit idézte! Hogy bár lehetne rák a versbéli főszereplő (Prufrock), fúrhatná ki két érdekes ollója a tenger fenekét. Mert álmunkban láttuk a tenger alatti termet... hallottuk lakóit... s megfulladunk, ha majd emberek hangja szólít. Vagy: ha majd emberek hívogatnak.

Nincs visszatérés, ha a költészet tenger alatti termeiben jártál. Ha madarakhoz kötődöttél. Ha... és ha... és ha. A MEDÁRD, persze, azt mondja: „*Már nem vagyok kíváncsi. Nem vagyok.*” Nemes Nagy csodálatos-fájó Visszajárója: csak huzatként húzódik az ut-

cán. Azt mondja: „*Nem vagyok.*” Nincs. Ő egyszerűen nincs. Vas és Nemes Nagy kijelentésének tartalma ugyanaz. Ha van mód azt mondani, nem vagyok, egyértelműbb, tisztázottabb a helyzet. De ha van mód kitartani a „nekem nem kell” belső evidenciája mellett. Szóval, két szerelem szorítása ez a saját Branyizkó ostroma, végtelen Buda ostroma. Személyemet ezzel minden ily vitákból, sic, ezennel ki is veszem.

1998. október–november

Kun Árpád

FELFORDULÁS

Mikor először feljöttél, leültettelek
a fűtetlen konyhában, pedig fáztál.
Valami azt súgta, baj van.
A nappaliba mentem, ahol
egy életnagyságú bábu hevert
a padlón szétvetett tagokkal,
kiköpött Zita. Kivert a hideg veríték,
begyűrtem a tulipános szekrénybe,
s rádobáltam a nyári holmikat.

Mintha egy halott lelke szabadult
volna ki, amikor hónapokkal később,
hozzámköltözésed idején, a nagy
rendezkedésben kinyitottad a szekrényt.
Kirepült a függöny az utcára,
az égnek lendült, aztán csak
a molylepkék táncoltak,
a pókok rohagáltak.
Később azt mondtad nevetve,
hogy rendetlenségkórban szenvedsz,
míg én elvágólagos rendben
szeretem tudni a dolgokat.
„De az a szekrény, az szörnyű volt.”